

Aiming to refute the untranslatability statement and to assess the translation quality data one of the hardest in terms of translation poetic genre limerick original texts and their foreign language interpretations have been analyzed and image transformations with the help of which each translation was completed have been considered.

The strategic essence of poetic translation is viewed here through the prisms of poem structure transformation and poem translation process is considered to be its macroimage structure reimplementation by the target language means through the structure image components linguistic, hierarchy and extra linguistic contextual relationship reconstruction.

Originality. *The originality of the present article is seen in the analysis of a poem as macroimage, which has been carried out on the basis of limerick original texts and their foreign language interpretations. The author studies ways of rendering in translation of the content and form building images which constitute a macroimage.*

Conclusion. *Having denied the considerations of artistic work untranslatability idea adepts the author of this article is confident in the fact that untranslatability statement has been objected by life itself in the form of modern translation practice.*

The multiple poems translations analysis has proved that adequate translation of poetry is possible, and its adequacy depends on several factors such as translation pragmatic aim, translation strategy, which has been chosen, etc. And this objective is achieved not by means of each poem component mechanical transfer but through the reconstruction of these components' harmonious interaction.

Key words: *translatability; untranslatability; language asymmetry; culture discrepancies; content and form harmony; image transformation; multiple sense; image structure; image entirety; macroimage; adequate translation; poetic translation; limerick.*

Надійшла до редакції 01.10.17

Прийнято до друку 12.10.17

УДК 811. 111

МОГІЛЕЙ Ірина Іванівна,
старший викладач кафедри теорії та практики
Черкаського національного університету імені
Богдана Хмельницького
e-mail: irynamogiley@yandex.ua

МЕТАФОРИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Статтю присвячено аналізуванню перетворень метафоричних значень у контексті літературного твору, їх трансформацій у процесі досягнення функціонально-семантичної еквівалентності та перспективі перекладознавчого дослідження художніх метафор на матеріалі англomовної художньої прози і її україномовних перекладів.

Ключові слова: *метафора, художній твір, еквівалентність перекладу, деметафоризація, реметафоризація, трансметафоризація, донорська зона, реціпієнт, стилістичні засоби художнього оформлення тексту.*

Постановка проблеми. Метафора та закономірності її функціонування в художньому тексті посідають важливе місце в сучасних лінгвістичних студіях. Упродовж існування світової теорії наукової філософської думки метафора стала невід'ємним складником численних рефлексій і досліджень. Зростання зацікавленістю метафорою зумовлено збільшенням її ролі в різноманітних текстах, від поетичного мовлення і публіцистики до різноманітних галузей наукових знань. Специфіка

перекладу метафор є ключовою проблемою сучасних перекладацьких технік у царині художньої літератури та художньої публіцистики, що загалом сприяє розробленню всебічних комплексних аналізів дослідження метафор і їхніх відповідників у перекладах рідною мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Численні дослідження присвятили увагу проблемі нового вживання й узагальнення метафори на теренах прагматичних студій та мовленнєвих процесів загалом, зазначаючи роль метафори в пізнанні світу, у створенні художнього тексту, його рецепції й інтерпретації. У метафорі вбачають ключ до розуміння основ мислення і процесів створення не лише національно-специфічного бачення світу, а й універсального образу, крізь призму якого сприймають картину світу і його мінливі форми існування. Загально визнана роль метафор відзначена в працях лінгвістів і перекладознавців, серед яких І. Р. Гальперін, Л. С. Бархударов, В. М. Телія, О. О. Селіванова Н. Д. Арутюнова, Р. Newmark, G. Lakoff, M. Johnson, E. N. Kurth, K. Shaffner та ін. За основу аналізу метафоричних трансформацій у перекладі художнього тексту взято типологію таких перетворень, розроблену О. О. Селівановою [2, с. 455–471], та опис різновидів метафоричних трансформацій, встановлених на основі їхньої кваліфікації [1, с. 3–9].

Мета статті – розглянути й проаналізувати приклади відтворення, переструктурування або інтерпретації оригінальних метафор в українських перекладах англійських літературних текстів, систематизувати проілюстровані випадки згідно з типологією метафоричних перетворень, дослідити природу ідіостилістичних особливостей перекладів у аспекті осмислення й використання метафор.

Виклад основного матеріалу. Перекладознавчі проблеми відтворення метафор знайшли відображення в теорії метафоричних трансформацій О. О. Селіванової, у якій за групами метафоричних перетворень встановлено усталені термінологічні назви – деметафоризації, реметафоризації, трансметафоризації, що ілюструють відповідно опущення метафори і її заміну неметафорою, поновлення метафори та заміну донорської зони або її складників [1, с. 3–9]. Випадки застосування метафоричних трансформацій розглянуті на прикладі українських перекладів фрагментів англійських художніх творів літератури 19–20 ст., зокрема оповідань Е. А. По, О. Генрі, драматичних і прозових творів О. Вайлда.

Деметафоризація охоплює більшість проілюстрованих випадків перекладу метафор, а втрата метафори авторами перекладів часто є ознакою їхнього ідіостилію. Зокрема, український переклад детективної новели Е. По «Викрадений лист» (*The Purloined Letter*) (пер. Р. Доценка) містить численні звернення до спрощених форм тих денотативних значень, які представлено в оригіналі. Англійський вислів *lynx eye* «рисяче око, рисячі очі», що використовує донорську зону дикої природи, перекладено як «гострі його очі», від чого словосполучка втрачає відтінок значення, що пов'язує його із образом спритного й небезпечного хижака, а натомість зосереджується на тривіальних фізичних можливостях персонажа: *His lynx eye immediately perceives the paper, recognizes the handwriting of the address, observes the confusion of the personage addressed, and fathoms her secret* (Poe) (2, 27 3) // **Гострі його очі відразу нагледіли листа; він упізнав почерк на адресі, завважив збентеження особи, до якої його адресовано, і вгадав її таємницю** (По) (4, 2). Так само, в оригіналі дієслово *perceives*, «сприймає, помічає, знаходить, ухоплює», сприйняте як якісна ознака «рисячого ока», його невіддільна функція, у перекладі є неметафорою – «нагледіли» (очі), теж саме, що «людина побачила, персонаж помітив».

Сюжетний контекст оповідання О. Генрі «Кімната на горищі» (*The Skylight Room*) (пер. Ю. Іванова) тяжіє до використання численних метафор, актуалізованих завдяки авторській іронії, які залишаються невідтвореними в перекладі. Спостерігаємо, як

метафори в оригіналі, а саме “the pack of hounds” і “the curiosity chase”, що залучають метафоричну донорську зону полювання, зі значеннями «зграя хортів» і «гонитва цікавості», що мають відобразити реакцію жадібною до сенсацій людської юрби, перекладено як «натовп цікавих» і «видовища», тобто із усуненням метафоричного змісту: *The ambulance physician strode with his burden through the pack of hounds that follow the curiosity chase, and even they fell back along the sidewalk abashed, for his face was that of one who bears his own dead* (О Генрі) (1, 20) // Лікар із своєю ношею пройшов повз натовп цікавих, яких завжди валять усякі видовища, і навіть вони, ошелешені, розступилися, бо вигляд у лікаря був такий, наче він ховає найдорожчу людину (О. Генрі) (3, 21).

Схожі приклади демегафоризованих перекладів із вищезгаданого оповідання Е. По так само ілюструють втрату метафори при перекладі вислову “to fashion the expression of a face” – «змайструвати вираз обличчя», пов’язаного із процесом майстрування і виготовлення одягу, тобто із донорською зоною шиття. У перекладі використано неметафору «надати виразу обличчю», і далі в реченні вислів *thoughts or sentiments arise in my mind or heart*, «думки або відчуття народжуються у моїй душі і моєму серці» перекладено як «думки та почуття з’явилися в мене», тобто так само неметафорою: *I fashion the expression of my face, as accurately as possible, in accordance with the expression of his, and then wait to see what thoughts or sentiments arise in my mind or heart* (Пое) (2, 279) //... я силкуюся надати своєму обличчю такого самого виразу, як у неї, а тоді чекаю, щоб уже її думки та почуття з’явилися в мене теж такі самі (По) (3, 5). У наступному випадку англійський вислів *to be contradicted by the voice of the world* – «протистояти голосу світу, протилежати суспільній думці», у якому «голос світу» представлено як живу істоту, із застосуванням донорської зони ІСТОТА, перекладено неметафорою «загальноприйнятна думка»: *«You surprise me,» I said, «by these opinions, which have been contradicted by the voice of the world»* (Пое) (2, 280) // Це дуже дивно, – зауважив я, – Ваше твердження суперечить загальноприйнятій думці (По) (3, 6). У фрагменті *I felt that this whole train of thought would necessarily pass through the mind of the Minister. It would imperatively lead him to despise all the ordinary nooks of concealment* (Пое) (2, 281) // Я відчував також, що весь той хід думок, який я щойно продемонстрував перед вами, тобто про незмінні засади поліційних пошуків, неминуче мусить бути відомий і міністрові. Все це спонукало його рішуче відмовитись від усяких звичайних криївок (По) (3, 8) англійську метафоричну сполуку *train of thought*, «низка думок, схожа на потяг» передано так само метафорою, «хід думок», але вислів, у якому її використано, *pass through the mind* – «пройти, йти, рухатися свідомістю», із метафоричним значенням «потяг, низка транспортних засобів», замінено не метафорою «бути відомим комусь», а сполуку *nooks of concealment*, дослівно «потаємні куточки, потаємні місця для сховку, утаємничені місцини» перекладено словом «криївки», «місця для переховування або притулку».

Наближеними до випадків демегафоризації є неуточнені або неудоконалені переклади метафор оригіналу, як, наприклад, у фрагменті перекладу оповідання О. Генрі «Дари волхвів» (*The Gift of the Magi*) (пер. Ю. Іванова), у якому йдеться про драматичні переживання героїні через неможливість придбання бажаної речі: *They were expensive combs, she knew, and her heart had simply craved and yearned over them without the least hope of possession* (О. Генрі) (1, 5) // Гребінці коштували дорого, вона знала це, і її серце давно вже нило від того, що не було ніякої надії купити їх (О. Генрі) (4, 9). Метафора, призначена для відтворення сердечної пристрасті, *her heart had simply craved and yearned over them* – «її серце плакало й розривалося через них», із донорською зоною ЛЮДИНА, втілила риси людського горювання, але у перекладі одержала клішоване тлумачення «її серце давно вже нило», що передає фізичний біль або фізіологічний стан людського органа.

Так само передано метафору в фрагменті *...you gasped, you looked up as from a well—and breathed once more. Through the glass of the little skylight you saw a square of blue infinity* (О. Генрі) (1, 16) // *...ви задихаєтесь, дивитесь угору, як з колодязя, – і з полегкістю зітхаєте: через невеличке віконце в стелі видніє квадратик безмежної блакиті* (О. Генрі) (4, 16), у якому йдеться про емоційний стан мешканця тісної й незручної горишньої кімнати із єдиним крихітним вікном і де сполуку a square of blue infinity – «квадрат, вікно блакитного безмежжя», подану задля протиставлення замкнутого простору злиденного помешкання і відкритого неба поза ним, перекладено як «квадратик безмежної блакиті», що має означати вікно або віконний отвір у стелі.

Реметафоризовані сегменти тексту новели «Кімната на горищі» О. Генрі є вочевидь менш численними і спостерігаються в нескладних для перекладу випадках, наприклад: *There was no world about her* (О. Генрі) (1, 19) // *Вона була відірвана від усього світу* (О. Генрі) (4, 20), де неметафору *there was no world about her* – «навколо неї не було нікого і нічого» замінено на «вона була відірвана від усього світу», що в контексті виявляє структурні поетичні символи самотності й відчаю героїні оповідання. Схожий короткий пасаж із реметафоризацією маємо в перекладі оповідання О. Вайлда «Кентервільський привид» (*The Canterville Ghost*) (пер. Д. Радієнко): *...a dreadful peal of thunder shook the house* (О. Вайлд) (5, 48) // *...будинок здригнувся від громового удару* (О. Вайлд) (5, 49), у якому фрагмент речення *a dreadful peal of thunder shook the house* – «будинок струснуло від жахливого удару грому» перекладено метафорою «будинок здригнувся від громового удару», із залученням донорської зони ІСТОТА.

Випадки збереження метафор при перекладі є не менш цікавими, оскільки відображають якісний рівень перекладу й досвід його автора при збереженні інформаційних і прагматичних параметрів оригіналу, як у випадку із вищезгаданим перекладом новели О. Генрі «Дари волхвів»: *The "Dillingham" had been flung to the breeze during a former period of prosperity when its possessor was being paid \$30 per week. Now, when the income was shrunk to \$20, though, they were thinking seriously of contracting to a modest and unassuming D* (О. Генрі) (1, 1) // *Слово «Діллінгем» розтягнулось на всю довжину в той недавній час процвітання, коли власник цього імені одержував тридцять доларів на тиждень. Тепер він заробляв тільки двадцять доларів, і літери в слові «Діллінгем» поблякли, немовби серйозно замислились, чи не скоротитись їм до скромного, без претензій «Д»* (О. Генрі) (4, 5) або у перекладі оповідання «Викрадений лист» Е. По, де маємо заміну метафоричним синонімом: *The Prefect appeared absolutely thunder stricken* (Poe) (2, 287) // *А префект сидів, наче громом прибитий* (По) (3, 4).

Помилкове тлумачення, подекуди викривлення метафоричного значення, заміна схожою, але недосконалою метафорою у процесі трансметафоризації помітним чином впливає на рецепцію художнього образу: *And when she went out in the morning, instead of working, she went from office to office and let her heart melt away in the drip of cold refusals transmitted through insolent office boys* (О. Генрі) (1, 19) // *І вранці, виходячи з дому, вона йшла не на роботу, а ходила з контори до контори, і її серце краяли холодні відмови, які переказували їй нахабні молоді посильні* (О. Генрі) (4, 19). Англomовний оригінал подає метафоричний вираз *her heart melt away in the drip of cold refusals*, що міг би бути перекладений як «її серце поволі тануло, поволі зникало під холодним дощем відмов», із залученням донорської зони ВОДА, адже англ. *drip* (дрібний дощ, мряка, мжичка) сприймається як образ холодного, непривітного середовища, що майже нищить слабку і зневірену героїню. Поданий переклад – «її серце краяли холодні відмови», використовує слово «краяли» (із зусиллям, жорстоко різали, неначе гострим ножем), орієнтуючись на донорську зону значень АРТЕФАКТ.

Наступні переклади фрагментів оповідання О. Генрі «Кімната на горищі» так само містять елементи неточного тлумачення метафоричного значення, почасти підміну художньо узагальненого образу самовдоволеного багатія, чиє залицання виглядає принаймні загрозливо, у оригіналі *his fatness hovered above her like an avalanche* – «його гладке тіло виростало, нависало над нею, неначе гірська лавина», що перекладено як ординарне зображення незграбного закоханого череваня, « його гладке черево нависало на перила»: *As she stepped into the hall Mr. Hoover met her and seized his chance. He asked her to marry him, and his fatness hovered above her like an avalanche* (О Генрі) (1, 19) // *У вестибюлі вона зустріла містера Гувера, який вирішив скористатися з цієї нагоди. Він ститав міс Лісон, чи не погодиться вона вийти за нього заміж. Його гладке черево нависало на перила* (О. Генрі) (4, 19). У фрагменті *She was sunk in a pit of blackness, with but that small square of pallid light framing the star that she had so whimsically and oh, so ineffectually named* (О Генрі) (1, 19) // *Вона поринула у глибоку птьму, і тільки маленький квадрат блідого світла облямовував зірку, яку вона так химерно, але марно назвала* (О. Генрі) (4, 20) англійське речення *She was sunk in a pit of blackness*, із використанням граматичного пасиву, має означати «її затигла, поглинула чорна темрява» або «вона потонула у вирі чорної темряви», що у тексті твору уособлює образ нічного неба, натомість переклад («вона поринула у глибоку птьму») пропонує уявити простір темної, нічим не освітленої кімнати, у якій знаходиться героїня новели.

Втрату метафори через заміну іншим стилістичним засобом, наразі порівнянням, можна проаналізувати на прикладі наступного фрагменту: *He stopped and let loose the practised scalpel of his tongue, not loudly. Gradually Mrs. Parker crumpled as a stiff garment that slips down from a nail. Ever afterward there remained crumples in her mind and body* (О Генрі) (1, 20) // *Він зупинився і стиха сказав кілька слів, гострих, як скальпель хірурга. Місіс Паркер повільно зігнулась, мов сукня з цупкої матерії, яка впала з цвяха. Відтоді вона лишилась назавжди зігнутою і душею, і тілом* (О. Генрі) (4, 21), де метафору *he let loose the practised scalpel of his tongue* – «він дав волю, вивільнив досвідчений скальпель свого язика», засобами рідної мови вочевидь вдалося передати із залученням порівняння: «він сказав кілька слів, гострих, як скальпель хірурга». Схожим чином відбувся переклад речення *Mrs. Parker crumpled as a stiff garment that slips down from a nail*, «місіс Паркер зіщулилася, зім'ялася, неначе цупка сукня впала додолу», де зберігся образ зім'ятого одягу: «місіс Паркер повільно зігнулась, мов сукня з цупкої матерії, яка впала з цвяха». Метафору оригіналу *there remained crumples in her mind and body* – «її душа і тіло лишилися зім'ятими», перекладено із збереженням метафоричного значення «відтоді вона лишилась назавжди зігнутою і душею, і тілом».

Висновки. Метафоричні трансформації, що повсякчас використовують у перекладах художніх текстів, розглянуто й досліджено у аспекті типології метафоричних трансформацій, запропонованої О. О. Селівановою, згідно з якою метафори відтворюються в перекладах у формі деметафоризації, реметафоризації, трансметафоризації. Аналіз фрагментів перекладів художніх творів англійської прози виявив переважну більшість деметафоризованих випадків реалізації метафор з метою збереження прагматичного потенціалу перекладених текстів у порівнянні з оригіналом. Розкриття метафоричного потенціалу художніх англійських текстів і його відтворення у перекладах рідною мовою становлять перспективу подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Селіванова О. О. Метафора в українському перекладі роману М. Булгакова «Майстер і Маргарита» / О. О. Селіванова // Вісник Черкаського університету. Серія Філологічні науки. – 2012. – № 27 (240). – С. 3 – 9.

2. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Монографічне видання / О. О. Селіванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Henry, Hundred Selected Stories. Wordsworth Classics, Wordsworth Editions Ltd., 1995. – 735 p.
2. Е. А. Пое, Prose and Poetry, Moscow, Raduga Publishers, 1983. – 416 p.
3. ae-lib.org.ua/texts/ohenry_stories_ua.htm
4. ae-lib.org.ua/texts/poe_stories_ua.htm
5. Вайлд О. Кентервільський привид = The Canterville Ghost: / Оскар Вайлд=Oscar Wilde. – Харків: Фоліо, 2017. – 255 с. – (Видання з паралельним текстом). – Англ. і укр. мовами.

References

1. Selivanova O. O. (2012) Metaphor in the Ukrainian translation of the novel by M. Bulgakov "Master and Margarita". *Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya Filolohichni nauky. (Bulletin of Cherkasy University. Series Philology)*. (240), 3 – 9.
2. Selivanova O. O. (2012). *The world of consciousness in the language*. Monographic edition. Cherkassy: Y. Chabanenko Printing House

MOGILEY Iryna Ivanivna,

senior Lecturer at the Department of Translation Theory and Practice

Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University

e-mail: irynamogiley@yandex.ua

METAPHOR TRANSFORMATIONS IN UKRAINIAN TRANSLATIONS OF LITERARY FICTION

Abstract. Introduction. *Metaphor has been widely discussed within the discipline of translation studies, predominantly with respect to equivalent and adequate translation. It has been argued that metaphors can as much widely become a translation problem, since transferring them from one language and culture to another one may be hampered by linguistic and cultural differences that normally produce quite a number of other conceptual and translating procedures. The latter should be rather thoroughly regarded through the concept of classified metaphor changes such as the loss of metaphor (demetaphoric change), the appearance of metaphor (re-metaphoric change), and transmetaphoric substitution of the metaphor donor zone (the vision promoted by Prof. O. Selivanova). The paper contains the analysis of those changes and their translation viewed interpretation illustrated by fragments from literary fiction.*

Purpose. *The paper is aimed at illustrating the metaphoric translation methods viewed through the classification introduced by Prof. O. O. Selivanova to differentiate the means of substituting metaphors within denotative contents changes in translating.*

Methods. *The article applies the contrastive methods to establish the differences in form and contents of the two-language comparative analysis, as well as descriptive passages, to fuller explain and provide the illustrative items.*

Results. *Metaphors as well as other denotative semantic instruments appear to be represented in the specially schemed and classified transformational units most of which are common in the literary texts and are to be fully re-created in the translations. Those transformations are correspondingly exposed as metaphorical and metonymical ones, enabling to preserve the actual imagery potential of the translation contrasting with that of the original text.*

Originality. *The transformation processes are regarded in a new perspective, that of a new approach to the problems of equivalence and adequate translation in the literary context, being supported with modern views on lingual and cognitive phenomena in the evolving communicative activity throughout the global functional and translating practices.*

Conclusion. *Functional and stylistic equivalence is obviously perceived to be achieved through numerous translation devices including metaphorical transformations associated with several types of changes, most of which lie within the inner and contextual meaning of the lexical units in imagery of the text.*

Key words: *metaphor; literary fiction; translation equivalency; demetaphoric change; remetaphoric substitution; transmetaphoric change; donor zone; recipient; text imagery.*

Надійшла до редакції 11.04.16

Прийнято до друку 14.04.16